

Załącznik nr 1 Rekomendacje z ewaluacji ex - ante Planu Strategicznego Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 wraz z informacją na temat sposobu ich uwzględnienia

L.p.	Wniosek z raportu	Rekomendacja	Proponowany sposób wdrożenia rekomendacji	Informacja na temat sposobu uwzględnienia rekomendacji
1.	Niewystarczające uwzględnienie w zdefiniowanych potrzebach kwestii struktury agrarnej oraz nadmierne ukierunkowanie potrzeb na wsparcie małych gospodarstw.	Rekomendujemy zwrócenie większej uwagi na fundamentalne i pierwotne przyczyny problemów polskiego sektora rolnego i obszarów wiejskich, które zdaniem Ewaluatora wynikają przede wszystkim z rozdrobnionej i dysfunkcyjnej struktury agrarnej. Uznajemy potrzebę wspierania małych gospodarstw (szczególnie tych, które po otrzymaniu wsparcia będą potrafiły prowadzić efektywną produkcję rynkową (będą posiadały „pomysł na biznes”). Niemniej jednak zwracamy uwagę na rozstrzygające znaczenie dla bezpieczeństwa żywnościowego oraz konkurencyjności polskiego rolnictwa sektora średnich i dużych gospodarstw rodzinnych. To one bowiem posiadając kapitał rzeczowy oraz ludzki i społeczny wytwarzają przeważającą część wolumenu produkcji rolnej. Poza tym zarówno wyposażenie techniczne oraz posiadana wiedza rolnicza powoduje, że to właśnie te podmioty w największym stopniu są w stanie spełnić ambitne cele środowiskowe Wspólnej Polityki Rolnej oraz Europejskiego Zielonego Ładu.	Odpowiednia zmiana i udoskonalenie treści załączników 1 i 2.	Rekomendacja częściowo uwzględniona. Dokonano ponownej rewizji treści analizy SWOT oraz dokumentu pn. Aktualna sytuacja sektora rolno-spożywczego i obszarów wiejskich w Polsce przygotowana dla potrzeb opracowania Planu Strategicznego Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027. Zapisy odpowiednio uzupełniono.

L.p.	Wniosek z raportu	Rekomendacja	Proponowany sposób wdrożenia rekomendacji	Informacja na temat sposobu uwzględnienia rekomendacji
2.	<p>Przyjęcie w polskim rolnictwie granicy 5000 euro otrzymanych płatności bezpośrednich za rok poprzedni jako jedyne warunki definiującego aktywnego rolnika dla zdecydowanej większości beneficjentów oznacza potencjalne zagrożenie dla występowania praktyki pobierania dopłat przez gospodarstwa, które <i>de facto</i> nie prowadzą działalności rolniczej (nie są aktywnym rolnikiem).</p> <p>5000 euro oznacza w polskich warunkach gospodarstwo posiadające do 20 ha UR, a takich gospodarstw wg PSR 2020 jest 1172 tys., czyli 89% wszystkich. Gospodarstwa nie prowadzące działalności rolniczej, a pobierające dopłaty występują głównie w tej grupie obszarowej.</p>	<p>Dla poprawy skuteczności i właściwego zaadresowania instrumentów krajowej i unijnej polityki rolnej zdaniem Ewaluatora powinny obowiązywać pozostałe wymienione w PS WPR warunki definiujące aktywnego rolnika, czyli:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. posiada zarejestrowane w IRZ zwierzęta zapewniające minimalną obsadę, lub 2. w CEiDG działalność rolnicza tego rolnika została wskazana jako główna, lub 3. dokumenty z KRS lub REGON potwierdzają, że wykonywana przez tego rolnika działalność rolnicza stanowi główną działalność gospodarczą, lub 4. udokumentuje, że: <ul style="list-style-type: none"> • poniósł koszty na działalność rolniczą w minimalnej wysokości, lub • osiągnął przychód ze sprzedaży płodów rolnych na minimalnym poziomie, lub • jego przychód z działalności rolniczej stanowi co najmniej 1/3 całego przychodu w gospodarstwie, lub • roczna kwota płatności bezpośrednich wynosi co najmniej 5% całości przychodów z działalności pozarolniczej. 	<p>Modyfikacja zapisów w projekcie PS WPR</p> <p>Rekomendacja nieuwzględniona.</p>	<p>Rekomendacja nieuwzględniona.</p> <p>Należy wyjaśnić, że przyjęta w przepisach UE instytucja rolnika aktywnego zawodowo ma na celu wyeliminowanie ze wsparcia podmiotów, które dysponując znacznymi arealami ziemi rolnej nie zajmują się produkcją rolniczą. Zjawisko to nie sprzyja prawidłowej dystrybucji środków finansowych w ramach wsparcia bezpośredniego, którego zasadniczym celem jest wsparcie dochodów rolników. Niekorzystny wpływ pobierania płatności przez osoby niezajmujące się produkcją rolą dotyczy w szczególności dużych podmiotów, które posiadając znaczne zasoby ziemi osiągają wysokie przychody z tego tytułu. Z tego względu działania związane z badaniem aktywności rolniczej proponuje się ograniczyć jedynie do gospodarstw największych. W pozostałych przypadkach efekty stosowania tego mechanizmu byłyby niewspółmiernie małe do poniesionych nakładów administracyjnych. Jest to bowiem instrument o wysokim poziomie skomplikowania pod względem procesu weryfikacji</p>

L.p.	Wniosek z raportu	Rekomendacja	Proponowany sposób wdrożenia rekomendacji	Informacja na temat sposobu uwzględnienia rekomendacji
3.	<p>Podstawowe wsparcie dochodu. Rozwiązania przyjęte w zakresie cappingu są czynnikiem mogącym osłabiać potencjał interwencji do wspierania konkurencyjności gospodarstw.</p>	<p>Proponujemy rozważenie rezygnacji z cappingu lub w celu złagodzenia skutków cappingu i mając na uwadze cele społeczne WPR względem właścicieli gospodarstw rolnych i ich rodzin oraz pracowników najemnych proponujemy uwzględnienie w redukcji podstawy cappingu udokumentowanej szerokiej i pełnej palety kosztów pracy najemnej ponoszonych przez pracodawcę i godziwą wycenę pracy własnej. Uwzględnienie pełnych udokumentowanych kosztów pracy najemnej jest konieczne dla realizacji celów społecznych WPR, które powinny też obejmować pracowników najemnych w rolnictwie. Nadto jednoczesna realizacja celów środowiskowo-klimatycznych i żywnościowych wymusza będzie stosowanie oszczędnych, lecz kapitałochłonnych technik produkcyjnych (głównie związanych z elementami rolnictwa precyzyjnego), co możliwe będzie głównie w gospodarstwach większych obszarowo, stąd nie należy ograniczać im dostępu do środków (dochodów), które mogą być wykorzystane na cele inwestycyjne. Ponadto rekomendujemy rozważenie złagodzenie przedstawionej w III wersji PS WPR redukcji</p>	<p>Modyfikacja zapisów w projekcie PS WPR</p>	<p>Rekomendacja uwzględniona.</p> <p>W wyniku przeprowadzonych dodatkowo analiz podjęto decyzję o odstąpieniu od wdrażania tego mechanizmu w latach 2023-2027.</p>

L.p.	Wniosek z raportu	Rekomendacja	Proponowany sposób wdrożenia rekomendacji	Informacja na temat sposobu uwzględnienia rekomendacji
		<p>podstawowego wsparcia dochodów aż o 85% dla gospodarstw uzyskujących wsparcie w przedziale 60-100 tys. euro, na przykład poprzez zastosowanie przedziałów co 10 tys. euro w których następowalby umiarkowany wzrost redukcji wsparcia.</p>		
4.	<p>Uzupełniające redystrybucyjne wsparcie dochodu. Wprowadzenie granicy eliminującej drastycznie ze wsparcia gospodarstwa powyżej 50 ha będzie czynnikiem pogarszającym konkurencyjność najbardziej perspektywicznych gospodarstw rodzinnych, oraz osłabi ich możliwości w zakresie realizacji celów wyżywieniowych i środowiskowych. Z kolei rozszerzenie wsparcia na gospodarstwa poniżej 3 ha nie przyniesie żadnych efektów ekonomicznych i środowiskowych oraz będzie miało marginalne znaczenie socjalne. Wywoła natomiast znaczne koszty transakcyjne (administracyjne) wsparcia i zmniejszy ukierunkowanie wsparcia.</p>	<p>Rekomendujemy umożliwienie dostępu do działania wszystkim podmiotom o powierzchni powyżej 3 ha bez górnego limitu wielkości gospodarstwa. Zmiana warunków kwalifikowalności zaproponowana w III wersji PS WPR rozszerzająca wsparcie na gospodarstwa od 1 do 50 ha, zamiast wcześniejszej propozycji obejmującej gospodarstwa od 3 do 50 ha (II wersja PS WPR) jest krokiem w kierunku odwrotnym względem rekomendacji Ewaluatora. Przyjęcie rozwiązań proponowanych przez Ewaluatora stanowić będzie kontynuację zasad obowiązujących obecnie (w WPR 2014-2020).</p>	<p>Modyfikacja zapisów w projekcie PS WPR</p>	<p>Rekomendacja nieuwzględniona.</p> <p>Należy wyjaśnić, że podstawowym celem płatności redystrybucyjnej jest rozdystrybuowanie pomocy UE poprzez przeniesienie części płatności z większych gospodarstw (korzystających z efektu skali, mających przewagę konkurencyjną) do gospodarstw mniejszych, gdzie efektu takiego nie ma (występują wyższe koszty jednostkowe produkcji).</p> <p>Ponadto z dostępnych analiz wynika, że gospodarstwa o powierzchni powyżej 50 ha uzyskują z działalności rolniczej dochód parytetowy w gospodarce narodowej. Dlatego też niezasadne wydaje się być wspieranie gospodarstw o powierzchni powyżej 50 ha płatnością dodatkową a zwiększanie zaproponowanego w Planie Strategicznym maksymalnego pułapu powierzchniowego byłoby zaprzeczeniem idei tej płatności.</p> <p>Odnosząc się natomiast do kwestii rozszerzenia płatności redystrybucyjnej od 1 ha, należy poinformować, iż podejście to jest spójne z minimalnym progiem obszarowym, uprawniającym do otrzymania płatności bezpośrednich. Zmiana ta</p>

L.p.	Wniosek z raportu	Rekomendacja	Proponowany sposób wdrożenia rekomendacji	Informacja na temat sposobu uwzględnienia rekomendacji
				odpowiada również na uwagi zgłaszane w ramach konsultacji publicznych projektu PS WPR.
5.	<p>Wsparcie związane z produkcją. Wsparcie (szczególnie kierowane do wybranych kierunków produkcji) winno zawsze wynikać z określonych (najlepiej obiektywnych) przesłanek, powinno mieć sprecyzowany cel i zakres czasowy wsparcia. Powinny obowiązywać dwa zasadnicze kryteria uznania wsparcia dla poszczególnych upraw: (1) realizacja ważnych celów społeczno-środowiskowych (produkcja dóbr publicznych) oraz / lub (2) wysokie koszty wejścia na rynek – zarówno w rozumieniu uzyskania konkurencyjności w przyszłości, jak i utrzymania obecnej.</p>	<p>Rekomendujemy rozważenie redukcji liczby branż objętych wsparciem i, co za tym idzie, zmniejszenie alokowanych w ten sposób środków.</p> <p>W opinii Ewaluatora kryteria uznania dla poszczególnych upraw spełniają:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Rośliny wysokobiałkowe (strączkowe na ziarno i pastewne), ze względu na niską opłacalność produkcji oraz funkcję strukturotwórczą dla gleby (spełnianie funkcji dobra publicznego), - Chmiel z powodu dużych kosztów wejścia na rynek oraz ze względu na silną specjalizację regionalną i kreowanie miejsc pracy w miejscu występowania. (Sugerowane też może być, np. w kolejnej Perspektywie, wsparcie dla utworzenia przez producentów chmielu funduszu solidarnościowego, gromadzącego środki w czasie koniunktury i wypłacającego je podczas dekoniunktury), - Bydło mięsne i mleczne, kozy oraz owce z powodu zagospodarowania 	<p>Modyfikacja zapisów w projekcie PS WPR</p>	<p>Rekomendacja nieuwzględniona.</p> <p>Należy podkreślić, że celem wsparcia związanego z produkcją, zgodnie z projektem rozporządzenia UE w sprawie planów strategicznych WPR, jest zwiększenie konkurencyjności, zrównoważonego charakteru lub poprawa jakości w wybranych sektorach, napotykających trudności oraz istotnych ze względów społeczno-ekonomicznych lub środowiskowych.</p> <p>Z przeprowadzonej przez IERiGŻ ekspertyzy nt. sektorów produkcji rolnej w Polsce, istotnych ze względów gospodarczych, społecznych lub środowiskowych i znajdujących się w trudnej sytuacji, oraz proponowanego kształtu ukierunkowanych na te sektory instrumentów wsparcia dochodów związanego z wielkością produkcji (...) wynika, że sektory obecnie objęte wsparciem znajdują się w trudnej sytuacji oraz mają istotne znaczenie gospodarcze, społeczne i środowiskowe tych sektorów. Ponadto zgodnie z dostępnymi danymi dotyczącymi większości sektorów, dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (bez dopłat oraz szacowanych kosztów pracy własnej) jest ujemny. W związku z powyższym zasadne jest dalsze wspieranie sektorów objętych dotychczasowym wsparciem związanym z produkcją.</p> <p>Ponadto odnosząc się do rekomendacji w zakresie płatności do zwierząt, zgodnie z którą Ewaluator proponuje, aby wsparcie:</p>

L.p.	Wniosek z raportu	Rekomendacja	Proponowany sposób wdrożenia rekomendacji	Informacja na temat sposobu uwzględnienia rekomendacji
		<p>trwałych użytków zielonych.</p> <p>W przypadku propozycji wspierania pozostałych sektorów, uwzględniając zasadność wsparcia ze względów gospodarczych i społecznych, proponujemy, by przekazać rolnikom jasny sygnał, że jest to wsparcie okresowe, które w przyszłości (np. w kolejnej Perspektywie Finansowej) może być ograniczone lub zlikwidowane, a celem obecnego wsparcia jest uzyskanie konkurencyjności rynkowej.</p> <p>Specjalnym przypadkiem jest wsparcie do produkcji buraków cukrowych. W tym bowiem wypadku występuje sprzeczność kilku polityk, a mianowicie WPR (wsparcie dla produkcji cukru), polityki zdrowotnej (promocja zmniejszenia spożycia cukru) i polityki fiskalnej (podatek cukrowy).</p> <p>Ponadto, w przypadku <i>wsparcia dochodów związanych z produkcją do krów oraz młodego bydła</i> bardzo wątpliwe jest, aby dopłata do 1 sztuki zaspokoiła którąkolwiek z potrzeb założonych w Planie. Wsparcie to będzie miało również wątpliwy charakter socjalny. Skrajne rozdrobnienie wsparcia związanego z produkcją nie odegra żadnego pozytywnego wpływu na sytuację sektora rolnego, a realizowane</p>		<ul style="list-style-type: none"> • w przypadku produkcji krów: <ul style="list-style-type: none"> - nie było regionalizowane, - było przyznawane od 5 do 30 sztuk niezależnie od wielkości stada; • w przypadku produkcji młodego bydła <ul style="list-style-type: none"> - nie było regionalizowane, - było przyznawane od 3 do 30 sztuk niezależnie od wielkości stada <p>należy wyjaśnić, że jak wynika z dostępnych analiz, w najtrudniejszej sytuacji znajdują się gospodarstwa ze stadami do 20 (90% wszystkich gospodarstw). Gospodarstwa te osiągają zdecydowanie najniższe dochody (poniżej dochodu parytetowego na osobę w gospodarce narodowej) z działalności rolniczej.</p> <p>W gospodarstwach utrzymujących więcej niż 20 szt. zwierząt obserwowany jest wzrost produkcji, co powoduje, że brak jest uzasadnienia dla stosowania wsparcia związanego w tej grupie.</p> <p>Ponadto struktura gospodarstw oraz warunki ekonomiczne i środowiskowe w zaproponowanych województwach, tj. lubelskim, łódzkim, małopolskim, mazowieckim, podkarpackim, śląskim i świętokrzyskim powodują, że prowadzenie gospodarstw większych jest tam utrudnione. W województwach tych dominują jednostki dysponujące małym areałem użytków rolnych i mniejszą liczbą zwierząt, a zatem słabsze ekonomicznie i dlatego mają one ograniczone możliwości inwestowania w rozwój. A zatem zasadne jest zastosowanie w regionach o większym</p>

L.p.	Wniosek z raportu	Rekomendacja	Proponowany sposób wdrożenia rekomendacji	Informacja na temat sposobu uwzględnienia rekomendacji
		<p>będzie przy bardzo wysokich koszty transakcyjnych (administracyjnych).</p> <p>Dlatego rekomendujemy, aby wsparcie:</p> <p>w przypadku produkcji krów:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nie było regionalizowane, - było przyznawane od 5 do 30 sztuk niezależnie od wielkości stada; <p>w przypadku produkcji młodego bydła</p> <ul style="list-style-type: none"> - nie było regionalizowane, - było przyznawane od 3 do 30 sztuk niezależnie od wielkości stada. 		rozdrobieniu odmiennych narzędzi wsparcia niż w województwach, w których średnia powierzchnia gospodarstw jest większa.
6.	<p>Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami (ONW). Gospodarstwa funkcjonujące na obszarach o niekorzystnych uwarunkowaniach przyrodniczych uzyskane wsparcie powinny przeznaczać na działania mające na celu ich poprawę, a w konsekwencji na polepszenie własnej sytuacji ekonomicznej. Jednocześnie byłby to realny wkład w cele środowiskowe WPR.</p>	<p>Rekomendujemy rozważenie wprowadzenia warunkowości uzyskania wsparcia poprzez zobowiązanie beneficjentów do badania zasobności i kwasowości gleb, opracowania na tej podstawie planów nawozowych uwzględniających obowiązek wapnowania oraz przestrzegania ich zaleceń. Rozumiejąc trudności i koszty związane z zorganizowaniem ogólnokrajowego systemu badania jakości gleby, proponujemy uwzględnienie powyższych rekomendacji w przyszłej Perspektywie Finansowej.</p>	<p>Modyfikacja zapisów w projekcie PS WPR</p>	<p>Rekomendacja nie została uwzględniona. Przepisy UE nie przewidują takiej możliwości.</p>
7.	<p>Rozwój współpracy w ramach</p>	<p>Rekomendujemy jasne wskazanie jako</p>	<p>Modyfikacja zapisów w</p>	<p>Rekomendacja częściowo uwzględniona.</p>

L.p.	Wniosek z raportu	Rekomendacja	Proponowany sposób wdrożenia rekomendacji	Informacja na temat sposobu uwzględnienia rekomendacji
	łańcucha wartości (dotacja). Katalog beneficjentów interwencji powinien zostać rozszerzony.	beneficjentów osoby prawne i jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, w tym szczególnie o gospodarstwa rolne działające przy szkołach, uniwersytetach lub instytutach badawczych. Posiadają one bowiem potencjał rzeczowy i intelektualny, często długą tradycję w realizacji zadań związanych ze skracaniem łańcuchów wartości, mogąc przy tym być integratorem odpowiednich działań dla indywidualnych gospodarstw rolnych oraz pełniąc funkcję edukacyjną dla uczniów, studentów i rolników. Ta ostatnia funkcja wpisuje się też w cel szczegółowego 10 i może być praktycznym przejawem wpisującym się w system AKIS.	projekcie PS WPR	Podczas roboczych uzgodnień wyjaśniono, że podmioty, o których mowa w rekomendacji mogą korzystać ze wsparcia na zasadach ogólnych. We wsparciu mogą uczestniczyć podmioty posiadające określony status prawny, tj. w zależności od rozpoczynanej lub kontynuowanej działalności, będące: rolnikiem, małżonkiem rolnika (RHD), rolnikiem, domownikiem, małżonkiem rolnika (rozpoczynanie działalności gospodarczej, w tym MOL), mikroprzedsiębiorcą (w zakresie kontynuacji działalności gospodarczej, w tym MOL).
8.	Tworzenie i rozwój grup producentów rolnych i organizacji producentów. Katalog form kooperacji wspieranych w ramach interwencji powinien zostać rozszerzony.	Rekomendujemy, aby jasno wskazać , jako jedną z możliwości integracji, oparcie jej o przedsiębiorstwo wiodące współpracujące z gospodarstwami partnerskimi. W sposób szczególny wskazujemy następujące podmioty mogące pełnić funkcję „przedsiębiorstwa wiodącego”: a. Gospodarstwa należące do szkół rolniczych, uczelni wyższych i instytutów naukowo-badawczych oraz gospodarstw skarbu państwa. b. Przedsiębiorstwa posiadające status spółek prawa handlowego prowadzących działalność rolniczą	Modyfikacja zapisów w projekcie PS WPR	Rekomendacja częściowo uwzględniona. Rekomendacja ewaluatora może zostać zrealizowana oddolnie, np. przy współpracy producentów i doradztwa, aby promować wypracowane wspólnie (i sprawdzone) schematy integracji producentów i rozpowszechniać wiedzę na ten temat, np. w ramach KSOW czy jakichkolwiek innych środków. Takie podejście pozwoli na zachowanie swobody działania producentów i samodzielne podejmowanie decyzji rynkowych.

L.p.	Wniosek z raportu	Rekomendacja	Proponowany sposób wdrożenia rekomendacji	Informacja na temat sposobu uwzględnienia rekomendacji
		lub rolniczych spółdzielni produkcyjnych, które następnie uzyskałyby status przedsiębiorstwa wiodącego.		
9.	Niektóre działania o dużym znaczeniu dla realizacji celów 4,5,6 zostały zaprojektowane na osiągnięcie małego poziomu produktu (pon. 50 tys. ha). Efektem tego, pomimo wysokiej oceny ich efektywności, osiągnię się niskie wskaźniki rezultatu.	Istnieje potrzeba uruchomienia kampanii informacyjnej nt. ekoschematów w mediach i szkoleń na poziomie lokalnym w celu uzasadnienia potrzeby ich realizacji oraz wyjaśnienia mechanizmów oddziaływania.	Wprowadzenie odpowiednich zapisów w tworzonej w przyszłości Strategii komunikacji.	Rekomendacja zostanie uwzględniona na etapie tworzenia przepisów wdrożeniowych.
10.	Istnieje ryzyko ponadprzeciętnego zainteresowania beneficjentów wybranymi interwencjami, co spowoduje zaniechanie podejmowania innych. W wyniku tego procesu, niektóre z istniejących potrzeb nie zostaną zrealizowane.	Należy monitorować na bieżąco stan wykorzystania poszczególnych interwencji. Należy również rozpocząć kampanię informacyjną wśród rolników, dotyczącą zestawu proponowanych ekoschematów.	Wprowadzenie odpowiednich zapisów w procedurach monitoringu.	Rekomendacja uwzględniona. W Planie ewaluacji zostanie zawarta informacja na temat realizacji ocen ad hoc, pozwalających na monitorowanie trafności i skuteczności realizacji poszczególnych instrumentów wsparcia
11.	Wsparcie dla młodego rolnika - Z uwagi na zmienność uwarunkowań rynkowych i pozarynkowych w rolnictwie, jak również obowiązywania potencjalnie trudnego i ograniczającego rozwój aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich warunku kwalifikowalności odnoszącego	Rekomendujemy monitorowanie zainteresowania tą interwencją, a w przypadku zbyt małego nieopowiadającego założeniom zainteresowania, obniżenie warunku kwalifikowalności odnoszącego się do osiągnięcia co najmniej 60% udziału przychodów uzyskiwanych w związku z prowadzoną w gospodarstwie działalnością rolniczą we wszystkich	Monitorowanie i ewentualna modyfikacja zapisów PS WPR w przyszłości	Rekomendacja uwzględniona. IZ dokona oceny bieżącej skuteczności realizacji przedmiotowego instrumentu wsparcia w trakcie jego wdrażania.

L.p.	Wniosek z raportu	Rekomendacja	Proponowany sposób wdrożenia rekomendacji	Informacja na temat sposobu uwzględnienia rekomendacji
	się do osiągnięcia co najmniej 60% udziału przychodów uzyskiwanych w związku z prowadzoną w gospodarstwie działalnością rolniczą we wszystkich przychodach beneficjenta	przychodach beneficjenta. Wprowadzane w przyszłości zmiany nie mogą tworzyć ryzyka występowania sztucznych warunków.		
12.	Infrastruktura na obszarach wiejskich - Dla zwiększenia stopnia realizacji Celu 8 oraz w związku z narastającymi wyzwaniami odnoszonymi się do łagodzenia zmian klimatycznych, racjonalnego gospodarowania zasobami naturalnymi oraz wzmocnienia procesów oddolnego, innowacyjnego i przyjaznego środowisku rozwoju lokalnego.	Rekomendujemy, aby za pośrednictwem krajowych i regionalnych programów operacyjnych, jak i przy pomocy inicjatyw finansowanych z budżetu państwa stworzyć możliwość finansowania przedsięwzięć z zakresu małej retencji oraz rozbudowy zielono-niebieskiej infrastruktury publicznej w miejscowościach wiejskich (np. instalacji zbiorników retencyjnych z elementami zieleni, budowy stawów retencyjnych, muldów chłonnych, systemów hydrofitowych, ogrodów deszczowych, instalacji urządzeń służących retencjonowaniu i wykorzystywaniu wód opadowych z dachów obiektów użyteczności publicznej w celu nawadniania terenów zielonych, budowę instalacji do zatrzymywania i wykorzystania wód opadowych i roztopowych w miejscu ich powstania oraz rozwój publicznych powierzchni chłonnych, porośniętych roślinnością).	Ustalenia międzyresortowe, ustalenia na poziomie centralnym i wojewódzkim, udział w konsultacjach dotyczących krajowych i regionalnych programów operacyjnych, składanie pism, wniosków	Rekomendacja częściowo uwzględniona. MRIRW, w zakresie swoich kompetencji będzie czyniło starania, aby przedmiotowe propozycje znalazły swoje odzwierciedlenie stosownych programach poza PS WPR.
13.	Infrastruktura na obszarach wiejskich – Niepełny opis	Sugerujemy, aby i opis interwencji obszaru B :	Modyfikacja zapisów w projekcie PS WPR .	Rekomendacja częściowo uwzględniona. 1. Do PS WPR dla opisu interwencji 10.10

L.p.	Wniosek z raportu	Rekomendacja	Proponowany sposób wdrożenia rekomendacji	Informacja na temat sposobu uwzględnienia rekomendacji
	<p>interwencji dotyczący obszaru B - wdrożenie koncepcji inteligentnych wsi (tabela interwencji I 10.10)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Poszerzyć o zakres tematyczny projektów, który nie stanowiłby zamkniętego katalogu, a obejmował, obok wskazanych inwestycji w infrastrukturę służących adaptacji do zmian klimatu i ochronie środowiska, działania odpowiadające na zdiagnozowane potrzeby społeczności lokalnych oraz angażujące zasoby lokalne, podejmowane m.in. w obszarze: usług publicznych (np. energetyka, bezpieczeństwo, edukacja, transport, opieka i zdrowie), zarządzania publicznego (np. e-administracja, gospodarka odpadami, planowanie przestrzenne) i przedsiębiorczości (np. organizacja rynków i dostaw żywności, turystyka wiejska, rolnictwa precyzyjne). 2. Uzupełnić o dodatkowy warunek kwalifikowalności odnoszący się do konieczności podejmowania współpracy przez beneficjentów z podmiotami społecznymi i gospodarczymi przy realizacji operacji. 		<p>wprowadzono następujący zapis:</p> <p>"W ramach tego obszaru przewiduje się realizację wdrożenia wybranych elementów koncepcji inteligentnych wsi obejmujących inwestycyjne infrastrukturalne, które w sposób oddolny, kompleksowy i innowacyjny pozwolą na rozwiązanie konkretnego oraz istotnego problemu zaznaczającego się na danym terenie, a odnoszącego się np. do poprawy jakości życia ludności, ograniczenia niekorzystnych trendów demograficznych, podniesienia jakości usług publicznych, poszanowania środowiska przyrodniczego, zwiększenia zatrudnienia oraz włączenia cyfrowego. W szczególności planuje się wsparcie działań odpowiadających na zdiagnozowane potrzeby społeczności lokalnych i angażujących ich zasoby lokalne. . W ramach tej interwencji preferowane będą w szczególności inwestycje w zakresie nowoczesnej infrastruktury, w tym infrastruktury służącej adaptacji do zmian klimatu i ochronie środowiska (np. poprzez budowę instalacji odnawialnych źródeł energii, zbiorników retencyjnych w celu gromadzenia wód opadowych i roztopowych oraz budownictwo pasywne)".</p> <p>2. Rekomendacja druga została uwzględniona. W PS WPR w opisie interwencji 10.10 wprowadzono stosowną zmianę pn. „liczba podmiotów zaangażowanych w realizację projektu po jego oddaniu do realizacji”.</p>
14.	<p>LEADER/RLKS - warunki kwalifikowalności interwencji w</p>	<p>Rekomendujemy zniesienie wymogów „na wejściu” dotyczących odpowiednio</p>	<p>Modyfikacja zapisów w projekcie PS WPR</p>	<p>Rekomendacja uwzględniona</p>

L.p.	Wniosek z raportu	Rekomendacja	Proponowany sposób wdrożenia rekomendacji	Informacja na temat sposobu uwzględnienia rekomendacji
	przypadku operacji realizowanych w ramach gospodarstw agroturystycznych oraz w ramach zagród edukacyjnych w celu poszerzenia kręgu zainteresowanych wsparciem	przynależności do organizacji zrzeszającej kwaterodawców wiejskich i przynależności do Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych prowadzonej przez CDR O/Kraków. Proponujemy aby beneficjenci wsparcia mogliby spełniać ten warunek w ciągu pierwszego roku realizacji projektu.		Zmieniono zapisy w przedmiotowym zakresie. W przypadku operacji realizowanych w ramach gospodarstw agroturystycznych warunkiem kwalifikowalności będzie m.in. przystąpienie do organizacji zrzeszającej kwaterodawców wiejskich nie później niż w dniu złożenia wniosku o płatność. W przypadku operacji realizowanych w ramach zagród edukacyjnych warunkiem kwalifikowalności będzie m.in. przystąpienie do Ogólnopolskiej Sieci Zagród Edukacyjnych prowadzonej przez CDR O/Kraków nie później niż w dniu złożenia wniosku o płatność.
15.	Infrastruktura na obszarach wiejskich - W związku ze znaczącymi potrzebami w zakresie braku dostępu dużej części ludności wiejskiej do podstawowych urządzeń infrastruktury technicznej, w tym zwłaszcza infrastruktury wodno-kanalizacyjnej oraz biorąc pod uwagę ograniczone możliwości finansowania tego typu projektów ze środków WPR	Zaleca się aby inwestycje na obszarach wiejskich odnoszące się do budowy systemów wodociągowo-kanalizacyjnych były przedmiotem realizacji w ramach KPO oraz krajowych i regionalnych programów operacyjnych. W perspektywie finansowej 2023-2027 należy zarezerwować odpowiednio dużą pulę środków publicznych w obrębie wymienionych programów na ten cel, ponieważ istnieje ryzyko, że tereny wiejskie, położone poza wyznaczonymi w KPOŚK aglomeracjami, charakteryzujące się często rozproszoną zabudową, nie znajdą zewnętrznych źródeł wsparcia finansowego.	Ustalenia międzyresortowe, ustalenia na poziomie centralnym i wojewódzkim, udział w konsultacjach dotyczących krajowych i regionalnych programów operacyjnych, składanie pism, wniosków	Rekomendacja częściowo uwzględniona. MRIRW, w zakresie swoich kompetencji będzie czyniło starania, aby przedmiotowe propozycje znalazły swoje odzwierciedlenie w stosownych programach poza PS WPR.
16.	Instrumenty finansowe w ramach WPR są w Polsce nadal	Ważnym czynnikiem powodzenia wdrażania tej interwencji jest	Wprowadzenie odpowiednich zapisów do	Rekomendacja uwzględniona.

L.p.	Wniosek z raportu	Rekomendacja	Proponowany sposób wdrożenia rekomendacji	Informacja na temat sposobu uwzględnienia rekomendacji
	<p>relatywnie nowym rozwiązaniem (obecnie wdrażanym w ramach pilotażu), dlatego zalecane jest dalsze upowszechnienie wiedzy w ich zakresie.</p>	<p>upowszechnienie informacji na ich temat, promowanie korzyści wynikających z ich wykorzystania oraz akcentowanie zmniejszającej się dostępności rozwiązań bezwrotnych realizujących zbliżone cele. Jak wskazują badania, niska świadomość jest – obok barier ekonomicznych – głównym czynnikiem hamującym korzystanie z różnych form poszukiwania kapitału na inwestycje. Dlatego też konieczne jest uwzględnienie aktywności ukierunkowanych na wyposażenie doradców rolniczych w niezbędną wiedzę i kompetencje konieczne dla wspierania potencjalnych odbiorców ostatecznych omawianych w tym punkcie interwencji.</p>	<p>tworzonej na późniejszym etapie Strategii komunikacji</p>	<p>Tak jak ma to miejsce w obecnej perspektywie, również w ramach KSOW+ będą prowadzone działania informacyjno- promocyjne przez MRiRW, ARiMR, SW, CDR, ODR dot. interwencji PS WPR.</p>
17.	<p>Instrumenty zarządzania ryzykiem nie były wcześniej implementowane w ramach PROW w analogicznej formie. Powoduje to konieczność zwiększania świadomości interesariuszy o zakresie, celach i potencjalnych korzyściach nowego instrumentu wsparcia.</p>	<p>Skuteczność wdrażania instrumentów zarządzania ryzykiem będzie pochodną zwiększenia świadomości ich dotyczącej w gronie grupy docelowej. Z tego względu rekomendujemy w pierwszej kolejności intensywne działania ukierunkowane na podwyższanie wiedzy i kompetencji doradców rolniczych, gdyż są oni często pierwszym „punktem kontaktowym” dla rolników, zaś od jakości udzielonej przez nich informacji może zależeć dalszy los ewentualnej aplikacji. Ponadto, zalecamy działania informacyjno-promocyjne zakrojone na szeroką skalę i adresowane do</p>	<p>Wprowadzenie odpowiednich zapisów do tworzonej na późniejszym etapie Strategii komunikacji</p>	<p>Rekomendacja uwzględniona.</p> <p>Tak jak ma to miejsce w obecnej perspektywie, również w ramach KSOW+ będą prowadzone działania informacyjno- promocyjne przez MRiRW, ARiMR, SW, CDR, ODR dot. interwencji PS WPR.</p>

L.p.	Wniosek z raportu	Rekomendacja	Proponowany sposób wdrożenia rekomendacji	Informacja na temat sposobu uwzględnienia rekomendacji
		potencjalnych beneficjentów wsparcia oraz jego interesariuszy, którzy mogą kształtować opinię publiczną na ich temat.		
18.	Systemy informatyczne ARiMR muszą wspierać procesy sprawozdawcze z realizacji działań PS WPR, a jednocześnie powinny być krytycznym źródłem pozyskiwania danych dla procesu ewaluacji. Wszelkie bariery biurokratyczne (nadinterpretacja przepisów RODO) powinny być eliminowane w procesie pozyskiwania danych dla potrzeb badań naukowych i ewaluacji PS WPR.	Wprowadzić zapis umożliwiający korzystanie z danych ARiMR przez jednostki badawczo-rozwojowe w związku z prowadzonymi badaniami naukowymi oraz przyszłymi ewaluacjami PS WPR.	Wprowadzenie odpowiednich zapisów dot. przekazywania danych na potrzeby ewaluacji w odpowiednich przepisach krajowych.	Rekomendacja zostanie uwzględniona na późniejszym etapie prac nad przepisami wdrożeniowymi .
19.	Dokument wymaga zmian korektorskich i redakcyjnych. Materiały przedłożone do oceny zawierają błędy ortograficzne, stylistyczne, niekonsekwentnie stosowana jest edycja tekstu (np. czcionki, podpisy elementów, przypisy). Kwestie te utrudniają odbiór treści i sprawiają, że może zostać pominięte meritum zapisów. O ile na tym etapie sytuacja ta jest względnie zrozumiała – Plan jest w trakcie opracowywania – o	Po zakończeniu merytorycznych prac nad dokumentami, zaleca się zlecenie ich profesjonalnej korekty i redakcji.	Rewizja i modyfikacja treści PS WPR wraz z załącznikami	Rekomendacja uwzględniona. Dokument został zrewidowany pod względem redakcyjnym. Należy jednocześnie mieć na uwadze, że Plan Strategiczny został dostosowany pod względem formatu do wymagań systemu SFC.

L.p.	Wniosek z raportu	Rekomendacja	Proponowany sposób wdrożenia rekomendacji	Informacja na temat sposobu uwzględnienia rekomendacji
	tyle nie powinna ona dot. wersji Planu przedkładanej do oceny przez KE (przynajmniej w zakresie, w jakim ww. deficyty wizualizują się w systemie SFC).			